

Yüksel GÖĞEBAKAN

Profesör, İnönü Üniversitesi, yuksel.gogebakan@inonu.edu.tr, Malatya-Türkiye
ORCID: 0000-0003-1144-1744

İkranur DOĞAN

Görsel Sanatlar Öğretmeni, ikrarun455@gmail.com, Malatya-Türkiye
ORCID: 0000-0003-2780-8483

Geleneksel Kadın Giysilerinin Sanatsal Temsili: Kültürel Bellek ve Biçim-Yüzey İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme¹

Özet

Bu çalışma, geleneksel Anadolu kadın giysilerinin kültürel, simgesel ve sanatsal boyutlarını inceleyerek bu giysilerin çağdaş Türk resim sanatındaki temsilini biçim-yüzey ilişkisi bağlamında değerlendirmektedir. Giysi, yalnızca estetik bir unsur olarak değil; kimlik, toplumsal aidiyet, kültürel bellek ve kadın emeğine ilişkin göstergeler taşıyan bir kültürel anlatı unsuru olarak ele alınmıştır. Araştırma nitel yaklaşım çerçevesinde yapılandırılmış ve etnografik desen benimsenmiştir. Bu kapsamda Malatya'nın Öncü Köyü'nde yürütülen saha çalışmalarlarıyla geleneksel kadın giysilerinin güncel kullanım biçimleri, yerel adlandırmaları ve toplumsal bağlamları incelenmiştir. Küllük, keten, zıbın, köynek, bervanik ve tuman gibi temel giysi unsurları işlevsel ve simgesel yönleriyle analiz edilmiştir. Çalışmanın devamında Batı ve Türk resim sanatında kadın figürünün geleneksel giysilerle temsili tarihsel bir perspektifle ele alınmış; son bölümde ise sanat temelli araştırma yaklaşımı doğrultusunda üretilen eserler biçim-yüzey ilişkisi bakımından değerlendirilmiştir. Bulgular, geleneksel kumaşların özellikle pazen resim yüzeyi olarak kullanılmasının, giysiyi görsel anlatının yapısal bir bileşeni hâline getirerek çağdaş sanatsal temsilde yeni olanaklar ürettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Giysi, Kadın Figürü, Kültürel Bellek, Türk Resim Sanatı, Biçim-Yüzey İlişkisi

The Artistic Representation of Traditional Women's Clothing: An Analysis in the Context of Cultural Memory and the Form-Surface Relationship

Abstract

This study investigates the cultural, symbolic, and artistic dimensions of traditional Anatolian women's clothing and evaluates their representation in contemporary Turkish painting within the framework of the form-surface relationship. Clothing is approached not merely as an aesthetic element but as a cultural signifier conveying identity, social belonging, cultural memory, and women's labor. The research is structured within a qualitative framework and adopts an ethnographic design. Fieldwork conducted in Öncü Village (Malatya) examines the contemporary use of traditional garments, their local terminology, and social contexts. Core clothing elements such as küllük (headdress), keten (headscarf), zıbın (three-panel dress), köynek (shirt), bervanik (apron), and tuman (shalwar) are analyzed in terms of both function and symbolic meaning. The study also presents a historical overview of the representation of the female figure in traditional attire within Western and Turkish painting traditions. Finally, from an arts-based research perspective, the produced artworks are evaluated through form-surface relations. The findings demonstrate that the use of traditional fabrics particularly pazen as pictorial surfaces transforms clothing into a structural component of visual narration and expands expressive possibilities in contemporary art.

Keywords: Traditional Clothing, Female Figure, Cultural Memory, Turkish Painting, Form-Surface Relationship

¹ Bu çalışma; İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından Syl -2021- 2439 numaralı proje ile desteklenmiştir.

1. Giriş

Sanat, insanlık tarihinin en köklü anlatım biçimlerinden biri olarak bireysel deneyimleri, toplumsal yapıları ve kültürel kimlikleri görünür kılan bir ifade alanı oluşturmuştur. Kültürel bağlamdan bağımsız düşünülemez olan sanat, yalnızca estetik bir üretim alanı değil; aynı zamanda bellek, kimlik ve kolektif hafızanın taşıyıcısıdır. Tansuğ'a (1990, s. 36–37) göre her sanat eseri, üretildiği coğrafyanın tarihsel, kültürel ve geleneksel kodlarından beslenir. Bu durum, Batı resim sanatında olduğu gibi Türk resim sanatında da belirgin biçimde gözlemlenmektedir.

Anadolu'nun çok katmanlı kültürel yapısı, Türk resim sanatında önemli bir referans alanı oluşturmuştur. Özellikle kadın giysileri; renk, motif ve biçim özellikleri aracılığıyla yalnızca estetik bir unsur olarak değil, aynı zamanda kültürel belleği taşıyan bir anlatı ögesi olarak sanat üretiminde yer almıştır. Kadınların gündelik yaşamda kullandıkları giysiler, bireysel beğenilerin ötesinde toplumsal aidiyet, yerel kimlik ve geleneksel değerlerle ilişkili göstergeler sunmaktadır. Anadolu'ya özgü süsleme unsurları, bu giysiler aracılığıyla kadınların sözsüz bir ifade dili geliştirmelerine olanak tanımış; sanatçılar tarafından resimsel anlatım içerisinde yeniden yorumlanmıştır. Süsleme unsurlarının ana formu destekleyen bir uyum içerisinde kullanılması, bu öğelerin estetik bütünlüğün oluşumunda belirleyici bir rol üstlenmesini sağlamaktadır (Koç & Koca, 2015). Bu yönüyle geleneksel kadın giysileri, sembolik anlamlar taşıyan ve kimlik inşasına katkı sağlayan kültürel öğeler olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmanın temel problemi, geleneksel Anadolu kadın giysilerinin çağdaş Türk resim sanatında nasıl temsil edildiğidir. Araştırma, söz konusu temsilleri biçim–yüzey ilişkisi çerçevesinde ele alarak estetik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışma, geleneksel Anadolu kadın giysilerinin resim sanatı bağlamında sanatsal bir forma dönüşümünü incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırma deseni olarak, kültürel pratiklerin yerinde ve bağlamsal olarak incelenmesine olanak tanıyan etnografik yöntem benimsenmiştir. Elde edilen veriler, sanatsal üretim süreciyle ilişkilendirilerek sanat temelli araştırma yaklaşımı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri, sosyal bilimlerde geçerlilik ve güvenilirlik açısından yaygın biçimde kullanılan yöntemler arasında yer almaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Sanat temelli araştırmalar, sayısal verilerden çok yaşantı ve deneyimlerden anlam üretmeye yönelik, kültürel bağlam içerisinde yorum geliştirmeyi esas alan nitel araştırma yaklaşımları arasında değerlendirilmektedir (Aydın Çelikcan & Aksoy, 2020). Bu yaklaşımda sanatsal üretim, araştırmanın yalnızca sonucu değil, aynı zamanda veri üretme ve yorumlama sürecinin bir parçası olarak ele alınır. Bu doğrultuda saha gözlemleri, görüşmeler ve geleneksel giysi örneklerine ilişkin elde edilen veriler; resimsel kurgu, yüzey düzeni ve malzeme tercihlerini yönlendiren araştırma verileri olarak değerlendirilmiştir.

2.1. Etik İlkeler ve Katılımcı Onamı

Bu çalışma, yüksek lisans tezi kapsamında yürütülen saha araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü dönemde etik kurul onayı alınmamıştır. Bununla birlikte araştırma sürecinde katılımcılara çalışmanın amacı açıklanmış; görüşmelere katılım gönüllülük esasına dayandırılmış ve sözlü onam alınmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, alan notları yalnızca araştırma amacıyla kullanılmış ve bulgular anonimleştirilerek rapor haline getirilmiştir. Kullanılan fotoğraflar ise katılımcıların izni doğrultusunda değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

2.2. Araştırma Süreci ve Veri Toplama Yöntemleri

Araştırma sürecinde veri toplamak amacıyla literatür taraması, saha çalışması ve eser inceleme yöntemleri birlikte kullanılmıştır. İlk aşamada YÖK Tez Merkezi ve ilgili akademik veri tabanları üzerinden konuya ilişkin tezler incelenmiş; kitaplar, hakemli makaleler ve çevrim içi kaynaklar taranarak çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu süreç, araştırmanın kuramsal altyapısını desteklemeyi amaçlamıştır. Saha çalışması, Malatya ili

Yeşilyurt ilçesine bağlı Öncü Köyü'nde yürütülmüş ve köyde hâlen kullanılmakta olan geleneksel kadın giysileri araştırmanın odak noktasını oluşturmuştur. Araştırma kapsamında köy muhtarı ile geleneksel giyim kültürünü sürdüren kadınlarla görüşmeler yapılmış; giysilerin yöresel adları, kullanım biçimleri ve kültürel anlamlarına ilişkin veriler doğrudan yerinde edinilmiştir. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş, yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler araştırmacı tarafından alan notları şeklinde kaydedilmiştir. Veriler, folklor araştırmacıları ile yapılan görüşmelerle desteklenmiştir. Görüşmeler, geleneksel giyim pratiğini sürdüren farklı yaş gruplarından kadınlar ile yerel kültüre ilişkin bilgi sahibi kaynak kişilerle gerçekleştirilmiştir.

Saha süresince giysi unsurlarına ilişkin yerinde gözlemler yapılmış, görsel belgeler incelenmiş ve geleneksel kullanım bağlamları araştırmacı gözlemlerine dayalı olarak belgelenmiştir.

2.3. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları, geleneksel kadın giysilerini günlük yaşamlarında aktif olarak kullanan ve bu kültürü sürdüren köy sakinlerinden seçilmiştir. Katılımcı seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış; geleneksel giyim kültürünü doğrudan deneyimleyen bireylerin görüşlerine öncelik verilmiştir. Bazı katılımcılar, sağladıkları bilgilerin niteliği ve kapsamı nedeniyle kaynak kişi olarak değerlendirilmiştir.

2.4. Veri Analizi ve Sanatsal Üretim Süreci

Literatür taraması ve saha çalışması sonucunda elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Geleneksel kadın giysilerinin biçimsel özellikleri, dokusal yapıları ve taşıdıkları simgesel anlamlar, sanatsal üretim sürecinin temel referanslarını oluşturmuştur. Bu veriler doğrultusunda üretilen resimsel çalışmalar, biçim-yüzey ilişkisi bağlamında analiz edilerek araştırmanın görsel çıktıları olarak ele alınmıştır.

2.5. Sınırlılıklar

Araştırma, Malatya ili Öncü Köyü ile sınırlı olup, elde edilen bulgular bu yerel bağlam çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bulguların farklı coğrafi bölgeler için genellenmesi araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Geleneksel Kadın Giysilerinin Kültürel ve Simgesel Anlamları

Geleneksel kadın giysileri, yalnızca örtünme ya da korunma işleviyle sınırlı olmayan; estetik, kültürel ve simgesel anlam katmanlarıyla zenginleşmiş görsel ifadelerdir. Bu giysiler, tarihsel süreç içerisinde kadınların sosyal kimliklerini, toplumsal rollerini ve yaşadıkları coğrafyanın kültürel kodlarını yansıtan önemli araçlar olarak ifade edilebilir. Renk, motif, desen ve kumaş gibi unsurlar, yalnızca görsel tercihler olarak değil; taşıdıkları anlamlar aracılığıyla kültürel belleğin temsilcileri olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel toplumlarda kadın kimliği, kültürel süreklilik ve değer aktarımı üzerinden biçimlenmektedir. Modern toplumlarda değişim daha hızlı ilerlerken, geleneksel yapılarda dönüşüm daha sınırlı ve temkinli bir seyir izler. Metin'in (2011, s. 83-84) ifade ettiği üzere geleneksel kadın kimliği, kutsal kabul edilen değerlerin korunması ve bu değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla ilişkilidir. Bu değerlerin içerisinde de renk ve motif unsurları öne çıkar.

Geleneksel giysilerde kullanılan renkler, kadınların yaşamsal evrelerine ve duygusal durumlarına işaret edebilir. Siyah renk yası simgelerken, beyaz ya da kırmızı neşeye olan vurguya göndermede bulunur. Motifler ise toplumsal değerleri, inanç sistemlerini ve doğayla kurulan ilişkiyi yansıtan sembolik bir dil niteliği taşır. Anadolu coğrafyasında kumaş seçimi ve giysi biçimleri, yerel kimlik, ekonomik koşullar ve toplumsal statü hakkında dolaylı bilgiler sunabilmektedir. Motiflerdeki bu özellik coğrafyanın konumunu, insanların hayatlarındaki değişim dönüşümleri ve sahip oldukları kimliklere ilişkin veriler sağlayabilir. Bu renk ve motif bütünlüğü aslında sözsüz bir lisanın varlığını ortaya koyar. Renk ve motiflerin anlamlı bir bütün oluşturduğu yerlerden biri de çalışmamızın ana konusunu oluşturan Malatya'nın Öncü köyüdür. Malatya ve özelden Öncü Köyü'nde kadınların giyim tercihleri, bireysel estetik beğeninin ötesinde kültürel aktarım ve kimlik temsiliyle ilişkilidir. Bölgeye özgü kumaşlar, desenli başörtüleri ve motifli entariler; işlevselliği

kadar taşıdıkları anlamlarla da kültürel sürekliliğin bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Bu giysiler, toplumsal hafızayı taşıyan ve bireyin kimliğini kültürel bir zemin üzerinde kurmasına olanak sağlayan simgesel yapılardır.

3.2. Malatya Yöresi Geleneksel Yaşam Biçimi İçerisinde Kadın Giysileri

Malatya, tarih boyunca farklı uygarlıkların yerleşim yeri olmakla beraber Anadolu'nun da en eski yerleşim merkezlerinden biri olma niteliğiyle öne çıkar. Bu bölgede bulunan Arslantepe Höyüğü'ndeki yürütülen arkeolojik kazılar, bölgenin Neolitik Çağ'dan itibaren yerleşime açık olduğunu gösterir. Hititler, Urartular, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi birçok medeniyetin izlerini taşıyan Malatya, tarihsel süreçte Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında stratejik bir geçiş noktası olmuştur. Kral Yolu ve İpek Yolu gibi ticaret yollarının kavşağında yer alması, bölgenin ekonomik gelişiminin yanı sıra kültürel etkileşimini de artırmıştır (Sayım, 2007). Bu tarihsel ve coğrafi birikim, bölgenin yaşam pratikleriyle birlikte kadınların giyim kültürünü de şekillendirmiştir.

Malatya'da kadın giyimi; kültürel değerler, inanç yapısı, sosyal ilişkiler ve iklim koşulları doğrultusunda biçimlenmiştir. Zamanla giyim anlayışı işlevsel bir gereksinim olmaktan çıkmış, aynı zamanda çizgi, motif ve renk kullanımı üzerinden estetik ve simgesel anlamlar kazanmıştır. Bu nedenle kadın giysileri, bireysel tercihlerden çok yerel gelenekleri ve inanç sistemlerini yansıtan bir görsel ifade alanı olarak ifade edilebilir. Bu araştırmaya konu olan Yeşilyurt ilçesine bağlı Öncü Köyü, geleneksel yaşam biçimlerinin büyük ölçüde sürdüğü kırsal bir yerleşim alanıdır. Tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik varlığı, geleneksel değerlerin korunmasına yönelik güçlü bir toplumsal yapı üretmektedir. Bu yapı, kadın giyiminde geleneksel unsurların günümüzde de devam etmesini sağlar. Köyde giyim; yalnızca işlevsel bir örtünme biçimi değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet, sosyal statü ve estetik anlayışı yansıtan simgesel bir göstergedir.

Kırsal topluluklarda geleneksel giysilerin kuşaktan kuşağa aktarılması; estetik ve ekonomik nedenlerin yanında kültürel bağlılık ve sosyal süreklilik ile ilişkilidir. Bu çerçevede Öncü Köyü'nde yapılan saha çalışmaları, kadınların halen kullandığı geleneksel giysilerin başlık (küllük), keten başörtüsü, zıbın, köynek, kuşak, bervanik ve tuman olmak üzere yedi temel unsur etrafında toplandığını göstermektedir. Bu giysiler, işlevsel özellikleri yanında taşıdıkları simgesel anlamlarla geleneksel kadın giyimini yaşayan bir kültürel anlatı biçimi olarak görünür kılmaktadır.

Görsel 1. Öncü Köyü'nde Kullanılan Zıbın Kıyafeti

3.2.1. Temel Giysi Unsurları

Öncü Köyü'nde kadınların günlük ve özel yaşamlarında kullandıkları geleneksel giysi unsurları, işlevsel özelliklerinin yanı sıra toplumsal kimliği ve kültürel aidiyeti ifade eden sembolik anlamlar taşımaktadır. Bu unsurlar yalnızca beden örtüsü değil, aynı zamanda sosyal statüyü, yaş dönemlerini ve kültürel sürekliliği görünür kılan göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Bu durum Görsel 2'de açıkça görülmektedir. Giyim biçimleri, bireysel tercihlerin ötesinde, topluluk tarafından paylaşılan ortak bir görsel dil oluşturarak köy yaşamında kültürel aidiyetin somut bir ifadesine dönüşmektedir. Bu giyim formlarında dikkat çekici olan giysi küllüktür.

Kadın başlıkları arasında yer alan küllük, katmanlı kumaş yapısı ve süsleme öğeleriyle kullanıcının evlilik durumu, yaş hâli ve ekonomik konumuna ilişkin mesajlar taşıyan önemli bir kültürel simgedir. Başlığın kullanım biçimi, köy yaşamında toplumsal bir norm niteliği taşıırken yaş dönemlerinde daha sade formlara dönüşerek sembolik anlamını güçlendirmektedir. Böylece başlık, yalnızca tamamlayıcı bir aksesuar değil, bireyin yaşam döngüsündeki değişimleri görünür kılan bir kimlik göstergesi işlevi üstlenir.

Günlük kullanımda tercih edilen keten başörtüsü, doğal lif yapısı sayesinde iklim koşullarına uyum sağlayan işlevsel bir örtü olmasının yanında, geleneksel yaşam biçimine bağlılığın da göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu unsurun kullanımına ilişkin toplumsal beklentiler, giyim pratiğinin kültürel aidiyetle olan güçlü ilişkisini ortaya koymaktadır. Başörtüsünün bağlanma biçimi, katlanma düzeni ve kullanım sıklığı, yerel yaşam ritmini yansıtan alışkanlıklar bütünü içerisinde anlam kazanmaktadır.

Bu giyim formlarından Zıbin ya da üçetek entari ise dayanıklı kumaşlardan üretilen yapısı ve hareket kolaylığı sağlayan formuyla kırsal yaşamın üretim odaklı karakterine uyum gösterir. Hem gündelik işlerde hem de özel günlerde kullanılan bu giysi, kadın emeği ve üretkenliğiyle özdeşleşmiş bir kültürel unsur olarak öne çıkmaktadır. Zıbinin altında kullanılan köynek ise sade yapısıyla üst giysisinin dokusal yoğunluğunu dengeleyen tamamlayıcı bir katman oluşturur. Katmanlı giyim anlayışı, hem kullanım kolaylığı sağlamak hem de geleneksel estetikte görülen bütüncül form algısını desteklemektedir.

Bele sarılan kuşak, giysiyi sabitlemenin ötesinde günlük yaşamda işlevsellik sağlayan bir unsur olarak kullanılırken; bervanik adı verilen önlükler taş baskı geleneğinin izlerini taşıyan estetik öğeler olarak kıyafetin bütünlüğünü tamamlamaktadır. Bu yüzeylerde görülen motif ve renk tercihleri, yerel üretim tekniklerinin ve el emeğine dayalı zanaat kültürünün devamlılığını yansıtmaktadır. Tuman ise rahat kesimi ve kullanım kolaylığı sayesinde hem gündelik işlerde hem dinlenme zamanlarında tercih edilen temel giysi parçalarından biridir.

Bu giysi unsurlarının birlikte oluşturduğu yapı, Öncü Köyü kadın giyiminin yalnızca pratik bir örtünme biçimi olmadığını; toplumsal ilişkileri, üretim kültürünü ve kolektif belleği taşıyan yaşayan bir gelenek olduğunu göstermektedir. Giysilerin hazırlanma, saklanma ve kullanım süreçleri kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi biçimleri aracılığıyla sürdürülmekte; böylece giyim kültürü, sözlü anlatılar ve uygulamalı öğrenme yoluyla devam eden bir kültürel aktarım alanı oluşturmaktadır.

Bu çerçevede geleneksel kadın giysileri, maddi kültür ürünü olmanın ötesinde, gündelik yaşam pratikleri ile estetik anlayışın kesiştiği bir ifade alanı olarak değerlendirilebilir. Kullanılan malzeme, renk, motif ve form özellikleri, yerel yaşamın çevresel koşulları, üretim ilişkileri ve toplumsal değer sistemiyle doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla bu giysiler, yalnızca geçmişe ait folklorik kalıntılar değil; güncel yaşam içerisinde anlam üretmeye devam eden dinamik kültürel göstergeler olarak varlığını sürdürmektedir.

Görsel 2. Öncü Köyü Geleneksel Kadın Giyim Unsurları

- (a) Küllük
- (b) Keten Başörtüsü
- (c) Zıbın (Üçetek Entari)
- (d) Köynek
- (e) Kuşak
- (f) Bervanik
- (g) Tuman

3.3. Sanat Tarihinde Kadın Figürü ve Giyim İlişkisi

Sanat tarihinde kadın figürü yalnızca estetik bir özne olarak değil, toplumsal yapıların, kültürel kodların ve tarihsel süreçlerin görsel temsil alanlarından biri olarak değerlendirilir. Kadın bedeninin sanattaki temsili, dönemin değer yargıları, toplumsal cinsiyet rolleri ve kimlik anlayışıyla ilişkili bir anlatım düzlemi oluşturur. Figürün giyimi ise bedeni

örtmenin ötesinde statü, aidiyet ve kültürel kimliği görünür kılan bir gösterge niteliği taşır (Hollander, 1993). Bu bakımdan giyim ve beden ilişkisi tarihsel bir bağlama yaslanır.

Giysi, erken dönemlerden itibaren koruyucu işlevinin yanında toplumsal düzen ve hiyerarşiyi yansıtan sembolik bir unsur hâline gelmiştir. Antik Yunan ve Roma sanatında kadın figürleri Tunika ve Peplos gibi giysilerle idealize edilmiş beden anlayışı doğrultusunda betimlenmiş; bu giysiler estetik ideali destekleyen biçimsel araçlar olarak kullanılmıştır. Orta Çağ'da kadın giyimi daha çok dinsel temsiller içinde ele alınmış ve örtünme biçimleri ahlaki değerlerin görsel ifadesi olarak anlam kazanmıştır. Rönesans'la birlikte kadın figürü mitolojik ve gündelik sahnelerde de yer almaya başlamış; giysi bedeni tanımlayan ve biçimi belirginleştiren estetik bir öge olarak işlev görmüştür (Gombrich, 2004, s. 289–295).

Sanat tarihi boyunca kadın figürü farklı dönemlerde değişen anlam katmanlarıyla ele alınmış ve resim sanatının temel temalarından biri olmuştur. Bu süreçte giysi, figürün ait olduğu kültürel çevre, inanç sistemi ve toplumsal konum hakkında bilgi aktaran görsel bir gösterge olarak değerlendirilmiştir. Kumaş türleri, desen ve renk tercihleri eserin anlam yapısını genişleten unsurlar arasında yer almaktadır.

Giysi-figür ilişkisi, kadın bedeninin sanatsal temsil içindeki konumunu belirleyen başlıca öğelerden biridir. Giysi aracılığıyla figür kimi zaman idealize edilmiş, kimi zaman sembolik anlamlarla yüklenmiş, kimi zaman da toplumsal normların yansıtıldığı bir temsil alanına dönüşmüştür. Bu nedenle giysi, anlatının yapısal bileşeni olarak dönemin ideolojik ve kültürel yapısını görünür kılan bir unsur olarak ele alınmaktadır (Göğebakan, 2016).

Kadın figürünün giyimle birlikte değerlendirilmesi, sanat eserinin yalnızca biçimsel açıdan değil, sosyo-kültürel düzlemde de okunmasını mümkün kılar. Giysi, figür üzerinden kimlik, aidiyet ve kültürel süreklilik kavramlarının görsel dil içinde değerlendirilmesine imkân vermektedir. Geleneksel toplumlarda kuşaktan kuşağa aktarılan giyim biçimleri; üretim teknikleri, malzeme seçimi, renk kullanımı ve motif düzenlemeleri aracılığıyla kültürel belleğin somut göstergelerini oluşturur. Sanatçılar bu görsel birikimi eserlerine dâhil ederken geçmişe ait kültürel kodları yeniden yorumlamakta ve onları çağdaş sanat dili içinde yeniden üretmektedir. Bu durum, geleneksel giyim unsurlarının sanat eserlerinde yalnızca betimlenen bir nesne olarak değil, kimlik ve kültürel sürekliliği görünür kılan yapısal bir öge olarak yer almasını sağlamaktadır.

GörSEL 3. Pablo Picasso, Türk Kostümlü Jacqueline, 1932, Yağlıboya.

GörSEL 4. Vincent Van Gogh, Sandalyeye Oturan Kadın, 1887, Yağlıboya

GörSEL 5. Paul Gauguin, Bretonlu Köylü Kadınlar, 1886, Yağlıboya

Geleneksel giysi kültürü, tarihsel süreç içerisinde yalnızca işlevsel bir unsur olarak değil; estetik, simgesel ve kültürel anlamlar taşıyan bir ifade biçimi olarak varlık göstermiştir. Dolayısıyla giysi, sanatçılar için güçlü bir görsel ve tematik kaynak oluşturmuştur. Figürle birlikte ele alındığında, giysi bireyin kimliğini, toplumsal konumunu ve ait olduğu dönemsal bağlamı izleyiciye aktaran görsel bir metin niteliği taşımaktadır. Artun'un da belirttiği üzere, geleneksel giysi kültürü estetik ve kullanım biçimleriyle sanatsal üretim açısından hâlen araştırılmayı bekleyen önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir (Artun, 2006, s. 4). Bu bağlamda Türk Resim Sanatı önemli bir yer edinmiştir.

Türk resim sanatı, özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde kadın figürü üzerinden hem geleneksel kültürü görünür kılmaya hem de modernleşme sürecine ilişkin söylemler üretme çabası içerisinde olmuştur. Bu dönemde Anadolu'ya özgü giyim kültürü; yerel motifler, kumaş dokuları ve başlık biçimleri aracılığıyla sanat eserlerine dâhil edilmiş, böylece ulusal bir sanat dili oluşturulmaya çalışılmıştır. Folklorik öğeler, yalnızca betimleyici unsurlar olarak değil; modern sanat anlayışıyla yeniden yorumlanan kültürel göstergeler olarak ele alınmıştır (Tansuğ, 1997, s. 153).

Görsel 6. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Köylü Kadınlar, Tuval üzerine yağlıboya.

Görsel 7. Nuri İyem, Köylü Kadın, Tuval üzerine yağlıboya.

Görsel 8. Fikret Otyam, Otyam'ın Fırçasından, Tuval üzerine yağlıboya.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nuri İyem ve Fikret Otyam gibi sanatçıların eserlerinde kadın figürü, geleneksel giysi öğeleri aracılığıyla Anadolu yaşamının kültürel ve toplumsal katmanlarını yansıtan önemli bir temsil unsuru hâline gelir. Bu eserlerde yer verilen giysi biçimleri ve kumaş dokuları, figürün ait olduğu coğrafyaya, toplumsal yapıya ve kültürel belleğe ilişkin görsel göstergeler sunar (Görsel 6–8).

Kadın figürünün geleneksel giysilerle temsili, yalnızca nostaljik bir yaklaşım ya da estetik tercih olarak değerlendirilmemektedir. Bu temsiller, kültürel mirasın aktarımı ve ulusal kimlik söylemlerinin kurulmasında işlevsel bir rol üstlenmiştir. Anadolu gibi kültürel çeşitliliğin belirgin olduğu coğrafyalarda giysi; etnik, mezhepsel, sosyal ve ekonomik yapıya ilişkin veriler taşıyan bir gösterge niteliği taşımaktadır. Pazen kumaşlar, yemeniler, üçetekler, şalvarlar ve geleneksel başlıklar; kırsal yaşam pratikleriyle birlikte kadının toplumsal statüsünü ve toplum içindeki konumunu simgesel düzeyde görünür kılmaktadır.

Sanatçılar, geleneksel giysi unsurlarını eserlerine dâhil ederken yalnızca biçimsel bir etki oluşturmayı değil; kültürel sürekliliği görünür kılmayı ve toplumsal bellekte yer etmiş değerleri yeniden üretmeyi de amaçlamışlardır. Bu yaklaşım, folklorik öğelerin dekoratif bir süsleme unsurunun ötesinde, bellek ve kimlik anlatısını kuran yapısal öğelere dönüşmesine imkân tanımıştır. Giysilerdeki motifler, dokular ve renk düzenleri, bireysel kimliğin ötesinde kolektif deneyimin görsel ifadesi olarak sanat eserlerinde yer bulmuştur.

Batılı sanatçıların da Doğu'nun süsleme geleneklerinden etkilendiği görülmektedir. İslam sanatı, minyatür, hat, nakış ve geleneksel giyim unsurları Batılı sanatçılar tarafından kendi estetik yaklaşımları içerisinde yeniden yorumlanmıştır.

Karoğlu'nun (2014) belirttiği üzere Picasso, Klee ve Kandinsky'nin Magrip sanatından; Matisse ve Hartung'un ise İslam minyatürleri ve dokusal anlatım geleneğinden beslendiği ifade edilmektedir. Bu etkileşim, giysinin sanatsal bir ifade aracı olarak yalnızca yerel bir kültürel öge değil, aynı zamanda disiplinler arası estetik bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Bu yönüyle kadın figürü ile giysi arasındaki ilişki, salt estetik bir tercihin ötesinde; toplumsal kimliklerin, tarihsel süreçlerin ve kültürel belleğin temsil edildiği çok katmanlı bir anlatı alanı olarak değerlendirilmektedir. Türk resim sanatında bu ilişkinin anlam alanı, geleneksel giysilerin estetik değerlerinin yanı sıra kültürel aidiyetin ve ulusal kimliğin sanatsal dile dönüşümü üzerinden genişlemektedir. Kadın figürü, giysi aracılığıyla bir dönemi ve kültürel yapıyı temsil eden sembolik bir karaktere dönüşmekte; sanatçı ise bu temsili estetik ve sosyo-kültürel bağlamda yeniden kurgulamaktadır.

Bu çalışma kapsamında geleneksel kadın giyim pratikleriyle ilişkili görsel kültür unsurları (motif, başlık, oya, dokuma ve el emeğine dayalı üretimler), çağdaş sanatsal temsil açısından bir kaynak alanı olarak ele alınmıştır. Saha verileri ve literatür bulgularıyla ilişkilendirilen bu unsurlar, sanat temelli araştırma yaklaşımı doğrultusunda üretilen çalışmalarda biçimsel ve kavramsal bir çerçeveye yerleştirilmiştir. Böylece geleneksel giyim öğeleri yalnızca bezeme unsuru olarak değil; kimlik, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel süreklilik gibi kavramların görsel dil içinde tartışılmasını sağlayan yapısal bileşenler olarak konumlandırılmıştır. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde araştırma kapsamında üretilen eserler, malzeme kullanımı ve biçim-yüzey ilişkisi temelinde çözümlenecektir.

3.4 Araştırma Kapsamında Yapılan Eser Çözümlemeleri

Görsel 9. Doğum, Kumaş Üzerine Yağlı Boya, 130 cm × 150 cm, 2020, Malatya.

Bu eser, sanat temelli araştırma yaklaşımı kapsamında geleneksel Anadolu kadın giysilerinin çağdaş resim dili içerisindeki biçim-yüzey ilişkisini inceleyen bir çalışmadır. Geleneksel giyim unsurlarına ait kumaşların doğrudan resim yüzeyi olarak kullanılması, figür ile zemin arasındaki sınırları belirsizleştirerek giysiyi kompozisyonun temel taşıyıcı ögesi hâline getirir. Pazen kumaşın yüzey olarak tercih edilmesi, dokusal özelliklerin resimsel kurguya aktif biçimde katılmasını sağlamakta; böylece malzeme ile temsil edilen figür arasında bütüncül bir ilişki kurulmaktadır. Kumaşın yalnızca taşıyıcı yüzey olarak değil, kültürel anlamı bünyesinde barındıran bir malzeme olarak kullanılması,

giysiyi temsil edilen bir nesne olmaktan çıkarak eserin kavramsal yapısına dâhil etmektedir. Yağlı boya ve akrilik teknikleriyle oluşturulan katmanlı yüzey düzeni, figür–arka plan ilişkisini görsel süreklilik içerisinde ele alarak biçimsel bütünlüğü güçlendirmektedir.

Görsel 10. Başım Üstünde Yerin Var, Kumaş Üzerine Yağlı Boya, 80 cm × 100 cm, 2024, İstanbul.

Görsel 11. Anadolu'yu Örmek 1, Kumaş Üzerine Yağlı Boya, 80 cm × 100 cm, 2024, İstanbul

Bu iki eser, “Anadolu Kadınları” serisi kapsamında biçimsel ve tematik süreklilik gösteren çalışmalar arasında yer alır. Başımın Üstünde Yerin Var adlı eserde, pazen kumaş üzerine yağlı boya tekniğiyle konumlandırılan kadın figürü, geleneksel motiflerle kurulan biçim–yüzey ilişkisi üzerinden değerlendirilir. Kompozisyonda zemin ile figür arasında oluşturulan simetrik ve dengeli düzen, geleneksel giyim unsurlarının görsel anlatımın yapısal bir parçası hâline gelmesini sağlamaktadır. Başörtüsü ve başlık gibi giysi detayları, figürün kültürel kimliğine ilişkin göstergeler olarak kompozisyonun anlam katmanlarını destekler.

Benzer biçimde Anadolu'yu Örmek adlı çalışmada da kadın figürü, geleneksel bir kumaş yüzeyi üzerine yerleştirilmiş; örgü eylemi, geleneksel kadın emeğine gönderme yapan bir temsil unsuru olarak kullanılmıştır. Kumaşın özgün motiflerinin figürle bütünleşmesi, yüzey ile figür arasında görsel bir süreklilik oluşturmaktadır. Her iki eser, geleneksel kadın figürünün çağdaş sanat dili içerisinde biçim–yüzey ilişkisi bağlamında yeniden ele alındığını göstermektedir.

Görsel 12. Üç Güzeller 1, Kasnak Pano Kumaş Üzerine Yağlı Boya, 30 cm × 30 cm, 2024, İstanbul.

Görsel 13. Üç Güzeller 2, Kasnak Pano Kumaş Üzerine Yağlı Boya, 30 cm × 30 cm, 2024, İstanbul.

Görsel 14. Üç Güzeller 3, Kasnak Pano Kumaş Üzerine Yağlı Boya, 30 cm × 30 cm, 2024, İstanbul.

“Üç Güzeller” serisi, geleneksel pazen kumaşın resim yüzeyi olarak kullanılmasıyla biçim–yüzey ilişkisini merkezine alan çalışmalardan oluşmaktadır. Kırmızı zemin üzerindeki çiçek motifleri, yer yer boyanmadan bırakılarak kumaş dokusunun kompozisyonun etkin bir ögesi olarak algılanması sağlanmış; böylece yüzey, yalnızca arka plan değil, anlatının taşıyıcı katmanlarından biri hâline getirilmiştir. Kasnak formunun kullanımı, geleneksel el işi pratiğine gönderme yaparak malzemenin gündelik kullanım alanından sanat nesnesine dönüşümünü vurgulamaktadır. Seride yer alan kadın figürleri, bireysel portreler olarak değil, Anadolu kadın kimliğine ilişkin kolektif bir temsili işaret eden imgeler olarak ele alınmıştır. Başlık, örtü ve kumaş ilişkisi üzerinden kurulan görsel yapı, geleneksel giyim unsurlarının çağdaş resim dili içerisinde yeniden yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Kumaşın kasnak dışına taşarak sarkıtılması ise yüzeyin iki boyutlu sınırını aşan mekânsal bir etki oluşturarak izleyicinin eserin maddeselliğini fark etmesini sağlamaktadır.

Bu yönüyle seri, geleneksel tekstil malzemesini yalnızca betimlenen bir unsur olarak değil, resmin kurucu ögesi hâline getirerek kültürel belleğin malzeme aracılığıyla yeniden üretilmesini amaçlamaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışma, geleneksel Anadolu kadın giysilerinin sanatsal bir forma dönüşümünü estetik ve kültürel boyutlarıyla ele alarak, bu giysilerin çağdaş sanat pratiği içerisindeki temsil olanaklarını incelemiştir. Malatya'nın Öncü Köyü'nde gerçekleştirilen saha çalışmaları, geleneksel kadın giysilerinin yalnızca estetik bir nesne olarak değil; tarihsel, toplumsal ve kültürel anlamlar taşıyan bir anlatı unsuru olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur. Giysilerde yer alan motif, desen ve renkler, kültürel belleğin görsel bir ifadesi olarak ele alınmış ve bu unsurların sanatsal temsildeki işlevi analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında, geleneksel kumaşların özellikle pazen resim yüzeyi olarak kullanılması, giysi ile figür arasında biçim–yüzey ilişkisine dayalı bütüncül bir anlatım dili oluşturmuştur. Bu yaklaşım, geleneksel giyim unsurlarının çağdaş sanat içerisinde yalnızca betimlenen bir öge olarak değil, anlatının yapısal bir bileşeni olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

Elde edilen bulgular, geleneksel giysilerin sanatsal yorumlanmasının kültürel sürekliliğin görünür kılınmasında etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır. Disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınan bu çalışma, sanat ve halk bilimi alanları

arasında kavramsal bir köprü kurarak, modern sanat pratiği içerisinde geleneksel öğelerin nasıl yeniden ele alınabileceğine dair kuramsal ve uygulamaya dayalı bir çerçeve sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, geleneksel kadın giyim kültürünün çağdaş sanatsal anlatım içindeki temsil potansiyeline ilişkin ileride yapılacak araştırmalar için bir referans niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Artun, E. (2006). Halk kültürünün gelecek kuşaklara taşınması. *Halk Kültürlerini Koruma, Yaşatma ve Geleceğe Aktarma Uluslararası Sempozyumu*'nda sunulmuş bildiri. <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/49.php>
- Aydın Çelikcan, H., & Aksoy, Ş. (2020). Sanat temelli araştırma yöntemi: otoetnografi. *Journal of Arts*, 3(4), 353–366 <https://doi.org/10.31566/arts.3.023>
- Gombrich, E. H. (2004). *Sanatın öyküsü*. Remzi Kitabevi.
- Göğebakan, Y. (2016). Kültür varlığı ve kültür mirasına ait unsurların çağdaş Türk resim sanatına yansımaları. *Sanat Dergisi*, 26, 91–108.
- Hollander, A. (1993). *Seeing through clothes*. University of California Press.
- Karoglu, A. (2014). Folklorik unsurların resme yansımaları ve yaşatılması bağlamında bazı düşünceler. *Millî Folklor*, 26(104), 99–109.
- Koç, F., & Koca, E. (2015). Türk halk giyiminde kullanılan süslemelere tipolojik bir yaklaşım. *İdil*, 5(19), 237–262 <https://doi.org/10.7816/idil-05-19-02>
- Metin, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74–92.
- Sayım, F. (Ed.). (2007). *Malatya ili yerel ekonomik araştırma alan incelemesi raporu*.
- Tansuğ, S. (1990). *Türk resminde yeni dönem*. Remzi Kitabevi.
- Tansuğ, S. (1997). *Çağdaş Türk sanatına temel yaklaşımlar*. Bilgi Yayınevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Notlar

1. Bu çalışma, İkranur Doğan'ın İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı'nda 2025 yılında tamamlanan "Biçim Yüzey İlişkilendirmeleri Bağlamında Geleneksel Kadın Görünümlerine Yönelik Resimsel Betimlemeler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
2. Bu çalışma, İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SYL-2021-2439 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.